

TEMA 16.- LA RESPONSABILITAT INTERNACIONAL

1. Aspectes generals: a) concepte, subjectes i modalitats de responsabilitat internacional; b) la codificació del Dret de la responsabilitat internacional. 2. La responsabilitat internacional dels Estats per fets il·lícits: a) l'element subjectiu: el fet de l'Estat; b) l'element objectiu: la violació d'una obligació internacional; c) circumstàncies que exclouen la il·licitud; d) conseqüències del fet il·lícit de l'Estat; e) maneres de fer efectiva la responsabilitat. 3. La responsabilitat internacional per les conseqüències perjudicials d'actes no prohibits pel Dret internacional.

Prof. Karla Zambrano

Dpt. Dret Internacional "Adolfo Miaja de la Muela"
Universitat de València

Esta obra está protegida con una [Licencia Creative Commons Atribución-NoComercial-SinDerivar 4.0 Internacional](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

1. Aspectes generals

A. Concepte, subjectes i modalitats de responsabilitat internacional

- ▶ Tots els ordenaments: normes i procediments de responsabilitat davant violació regles o obligacions i/o mal injustificat a tercers: DI també responen a peculiaritats i amb un caràcter híbrid-sanció de la violació (element penal)/i de reparació dany (element civil).
- ▶ La responsabilitat internacional té un caràcter multifacètic, amb un tret principal: Mitjà per a assegurar l'aplicació de les normes internacionals mitjançant:
 - Restabliment legalitat violada.
 - Reparació perjudicis causats.
- ▶ Jurisprudència: vigència del principi de responsabilitat Estats per la comissió d'actes il·lícits (comportaments que suposen violació internacional al seu càrrec), com un element central del sistema internacional, encara que els seus elements essencials: diferents interpretacions.

- ▶ Subjectes ordinaris: els propis Estats (relació Estat-Estat), i no es modifica en el cas que la violació produïska mal a un nacional de l'Estat (protecció diplomàtica), ja que es considera mal de l'Estat en la persona del seu nacional.
 - Pas del temps: Organitzacions internacionals governamentals: subjectes passius/actius de responsabilitat internacional (en procés de codificació per CDI).
 - Dictamen 11 d'abril de 1949: Capacitat de Nacions Unides per a ser subjecte actiu de reclamació responsabilitat internacional contra Estat presumptament culpable de violació DI.
 - Última línia d'evolució: progressiva aparició de l'individu com a subjecte actiu/passiu, però encara amb abast limitat:
 - Possibilitat d'aparéixer com a reclamant enfront d'Estat responsable de violació obligació internacional que l'afecta personalment (ex: instruments convencionals amb regles protectores de DH que admeten possibilitat reclamació individual contra...

l'Estat-TEDH-Conveni Europeu de DH; tractats comercials que preveuen reclamacions de responsabilitat per persones o empreses afectades per violació).

- Subjectes passius de responsabilitat penal internacional en casos previstos en instruments internacionals relatius a repressió crims internacionals (Estatuts TIPY-TIPR; CPI...).

➤ Evolució: noves modalitats o règim de responsabilitat:

- Possibilitat règim responsabilitat no subordinat a comissió actes il·lícits, respondre a necessitat danys causats a víctimes (CDI: responsabilitat internacional per les conseqüències perjudicials d'actes no prohibits pel dret internacional): realització d'activitats que comporten seriosos riscos de danys que poden afectar territori Estat o a zones més enllà de jurisdicció. La doctrina majoritària l'accepta només mitjançant establiment via convencional.
- Sectors en els quals s'apliquen tecnologies innovadores riscos per a salut humana i medi ambient: creixent assignació de responsabilitats a persones físiques i jurídiques, mitjançant configuració per Estats de règims internacionals de “responsabilitat civil” (reparació a càrrec persones i entitats).

- Manifestació d'autoexclusió progressiva de l'escenari (privatització de mecanismes de responsabilitat internacional que passen de DIPúblic a DIPrivat).

B. La codificació del Dret de la responsabilitat internacional

► Normes DI responsabilitat dels Estats:

- Treballs per institucions privades: Institut de Droit International –IDI- Harvard Law School.
- Primer intent oficial: SdN-Conferència de Codificació a la Haia en 1930 (infructuosa).
- CDI Nacions Unides: 1949 Responsabilitat internacional en diverses facetes, amb diverses premisses metodològiques, acceptades majorment per doctrina:
 - Taxativa distinció entre normes primàries (defineixen obligacions substantives per als Estats) i normes secundàries (relatives a la responsabilitat que es deriva de la violació d'aquelles).
 - Les normes secundàries regulen noves relacions entre subjecte que reclama per la violació d'una obligació que ha afectat drets interessos (E^o lesionat) i subjecte contra el qual es dirigeix la reclamació per imputar-se-li comissió de fet il·lícit (E^o responsable).
 - Regles relatives a responsabilitat són normes secundàries que determinen conseqüències per a Estats de la violació normes primàries.

► Labor codificadora:

- 2001 Projecte d'articles sobre la responsabilitat de l'Estat per fets internacionalment il·lícits (fi treballs de codificació). Aquest projecte reconeix l'existència de règims especials de responsabilitat que configuren sistemes autònoms en sectors particulars. aplicació acumulativa?
- 2001 Projecte d'articles sobre la prevenció del mal transfronterer resultant d'activitats perilloses (antecedent necessari per a treball sobre “responsabilitat internacional per les conseqüències perjudicials d'actes no prohibits pel dret internacional” nou títol: responsabilitat internacional en cas de pèrdua causada pel mal transfronterer resultant d'activitats perilloses (2004: Primer projecte de principis).
- 1996 Projecte de crims contra la pau i seguretat internacional+ convenis específics sobre crims internacionals (responsabilitat internacional de l'individu en matèria penal).
- Introducció figura del “crim internacional”: Amb l'aparició de normes imperatives de DI General (ius cogens) i obligacions “erga omnes”, la CDI va introduir aquesta figura en 1975 per iniciativa del Relator Especial ROBERTO AGO, distingint entre:
 - Violació d'obligacions ordinàries dels Estats (delicte internacional).
 - Violació d'obligacions que afecten l'interés general de la CI en el seu conjunt (crim internacional)-supòsits anunciats en art. 19 del Projecte CDI 1996.

La falta de consens sobre la figura i dificultat de precisar un règim agreujat, ha portat a l'abandó del concepte.

- 2017: Successió d'Estats en casos de responsabilitat internacional.
- 2000: Responsabilitat de les OI
- 2011: Projecte d'articles sobre responsabilitat de les OI.

2. La responsabilitat internacional dels Estats per fets il·lícits

- ▶ Per a responsabilitat de l'Estat per fets internacionalment il·lícits, dos elements principals:
 - Element subjectiu o atribució: conducta atribuïble a l'Estat.
 - Element objectiu o violació: conducta ha d'implicar la violació d'una obligació internacional a càrrec de l'Estat.
- ▶ Art. 2 Projecte CDI “elements del fet internacionalment il·lícit de l'Estat”:
 - Hi ha fet internacionalment il·lícit de l'Estat quan un comportament consistent en una acció o omissió:
 - És atribuïble a l'Estat segons el dret internacional; i
 - Constitueix una violació d'una obligació internacional de l'Estat.

A. L'element subjectiu: el fet de l'Estat

- ▶ Implica l'existència d'un comportament (acció o omissió) atribuïble a un subjecte del DI.
- ▶ Es parla d'atribució en lloc d'imputació: relació de causalitat entre fet de l'Estat i la violació de l'obligació (més objectiu i allunyat de construccions penalistes).
- ▶ Comportament dels òrgans de l'Estat (actuacions de persones que ostenta la condició d'òrgans de l'Estat), fins i tot en el cas que actuen ultra vires (art. 7 Projecte CDI).
 - Art. 4 Projecte CDI: Orientació organicista sent indiferent la posició en l'organització, la naturalesa de les seues funcions, i si es tracta del govern central o d'altres divisions, presumint-se la seua actuació en condició de tal (excepte prova en contra d'actuació a títol particular).
 1. *Es considerarà fet de l'Estat segons el DI el comportament de tot òrgan de l'Estat, ja siga que exercisca funcions legislatives, executives, judicials o d'una altra índole, qualsevol que siga la seua posició en l'organització de l'Estat i tant si pertany al govern central com a una divisió territorial de l'Estat.*

2. S'entendrà que òrgan inclou tota persona o entitat que tinga aqueixa condició segons el dret intern de l'Estat.

- Art 5 Projecte CDI: personal o entitats que, encara que formalment no siguen òrgan, estiguen facultades per dret intern per a exercir atribucions poder públic, sempre que actue en tal capacitat. En aquests casos no es presumeix, sinó que haurà de provar-se tal acompliment.
 - Art. 6 Projecte CDI: Òrgans posats a la disposició d'un Estat per un altre Estat (es consideraran com a fets de l'Estat a la disposició del qual es troben). Haurà de provar-se tal acompliment d'atribucions poder públic.
- Comportament dels particulars (persones físiques i jurídiques): en principi no resulta atribuïble (així, no s'inclouen vaixells o aeronaus comercials de pavelló o matriculats, o empreses de nacionalitat en activitats trasnacionals). Excepcionalment:
- Art. 8 Projecte CDI: Actuació de fet o sota direcció control de l'Estat.
 - Art. 9 Projecte CDI: Exercici de fet d'atribucions de poder públic en absència o a falta d'autoritats oficials.

- Art. 10 Proyecto CDI: Movimiento insurreccional que se convierte en nuevo gobierno del Estado o establece nuevo Estado en parte territorio del Estado preexistente.
 - Art. 11 Proyecto CDI: Falta de ejercicio de debida diligencia para prevenir, controlar o reprimir actos que lesionan derechos Estados extranjeros, reconociéndolo y adoptándolo como propio.
- Participació en el fet il·lícit d'un altre Estat: Supòsits complexos que estableixen bases per a examen casos d'auxili, participació i coautoria, i també per a possibilitat de sol·licitud responsabilitat plural:
- Art. 16 Projecte CDI: Estat presta ajuda o assistència en la comissió fet internacionalment il·lícit.
 - Art. 17 Projecte CDI: Dirigeix o controla a un altre Estat en la comissió.
 - Art. 18 Projecte CDI: Coacciona a un altre per a comissió.

B. L'element objectiu: el fet internacionalment il·lícit

- ▶ Perquè el comportament atribuïble genere responsabilitat ha de constituir un fet il·lícit resultant d'una violació d'obligació internacional de l'Estat, d'acord amb DI.
 - Naturalesa de l'obligació violada: Existeix fet il·lícit sempre que el comportament no estiga de conformitat amb obligació internacional actualment vigent, amb indiferència de l'origen d'aquesta o de naturalesa; encara que aquesta pot tindre interès quan afecta norma imperativa o de ius cogens (règim agreujat? i ampliació subjectes lesionats?)
 - Projecte Crawford elimina la terminologia penal i dedica cap. III a violacions greus però insuficientment.
 - Al marge: *soft law* que per la seua pròpia naturalesa no generen obligació jurídica ferma.
- ▶ Funció del mal resultant: En etapes inicials, la producció de mal material era un element essencial. Hui, no obstant això, pot existir sense tal element, ja que es considera que la mera violació és un mal en si mateix. Però resulta important si:

- Si l'obligació violada exigeix l'existència de tal mal.
- Influència en determinació E^o lesionat. Importància per als casos de violacions obligacions que tutel·len interessos col·lectius d'un grup d'Estats o de la Comunitat Internacional.

C. Circumstàncies que exclouen la il·licitud

- Perquè el comportament atribuïble genere responsabilitat ha de constituir un fet il·lícit resultant d'una violació d'obligació internacional de l'Estat, d'acord amb DI, i que no concórreguen circumstàncies que l'exclouen, que elimina no sols la responsabilitat sinó també la il·licitud (no s'apliquen en normes *ius cogens*).
 - Consentiment: art. 20 Projecte, encara que és un principi problemàtic que exigeix que siga efectiu, autèntic, vàlid i expressat amb anterioritat.
 - Legítima defensa Art. 21 Projecte
 - Conramesures Art. 22 Projecte
 - Força major, perill extrem i estat de necessitat Arts. 23 (FM), 24 (perill extrem) i 25 (estat de necessitat)

D. Conseqüències del fet il·lícit de l'Estat

- ▶ Continuitat de l'obligació, cessació de la violació i no repetició: La comissió d'un fet il·lícit no afecta a la continuïtat del deure de l'Estat de complir amb l'obligació, posar fi a la violació i oferir seguretats i garanties de no repetició.
- ▶ La reparació i les seues formes: restitució, indemnització i satisfacció: Obligació essencial reparació íntegra del perjudici tant material com moral causat pel fet internacionalment il·lícit.
 - A qui? Als Estats els drets dels quals s'hagen vist lesionats.
 - Reparació íntegra? Diverses formes des de restitutio in integrum, indemnització per equivalència (compensació financera que incloga lucre cessant), o altres satisfaccions adequades.
- ▶ Conseqüències particulars de la violació greu d'obligacions imperatives: conseqüències particulars com a “sanció”? El Projecte CDI manté però ha minimitzat les dimensions punitives:
 - Exigeix que siga greu: flagrant i sistemàtic.
 - Conseqüències: afecten més tercers Estats, que hauran de cooperar per a posar fi a la mateixa i no hauran de reconèixer com a lícita tal situació.

E. Maneres de fer efectiva la responsabilitat

- La reclamació: Estats legitimats per a reclamar:
 - Abans de res, E^o lesionat, delimitat entorn de tres hipòtesis diferents:
 - ❖ Si l'obligació violada existeix en relació amb aqueix E^o individualment.
 - ❖ Si la violació existeix en relació a un grup del qual l'E^o forma part (sempre que l'afecte especialment o modifiqui radicalment la seua situació respecte a l'ulterior compliment d'aquesta).
 - ❖ Si l'obligació violada existeix en relació amb la Comunitat Internacional sempre que l'afecte especialment.
 - E^o diferent en el suposat violació obligacions col·lectives. Però es limitarà a reclamar cessació i garanties de no repetició, i la reparació però no en benefici propi sinó només en interès del lesionat o de beneficiaris obligació violada.
- Condicions de procediment: Deure de notificar a l'E^o la reclamació, compliment requisits protecció diplomàtica (en el seu cas), inexistència renúncia prèvia a tal dret.
- Règim de les contramesures: Tractament específic en circumstàncies excloents d'il·licitud. Adoptades per E^o lesionat a fi d'induir al responsable a complir amb les obligacions, amb caràcter temporal, permetent ràpida represa i no afectaran certes obligacions del compliment de les quals l'E^o no pot quedar exempt (art. 50 Projecte CDI), han de ser proporcionals, i sotmetre's a condicions procediment anteriors.
- Arranjament de controvèrsies: Encara que es va considerar la possibilitat d'exigir sotmetiment obligatori, s'omet.

3. La responsabilitat internacional per les conseqüències perjudicials d'actes no prohibits

A. Fonament i caràcters

- ▶ Lògicament no té el seu fonament en la noció d'acte il·lícit, sinó en la necessitat o conveniència de reparar perjudicis resultants d'activitats. Subjau sota consideració de prevenció i garantia un principi de justícia i equitat.
 - Diferenciació en doctrina anglosaxona de “*responsibility*” vs. *liability*
- ▶ Aparició: caràcter particularment perillós de determinades activitats (normalment ultres perilloses, però no sempre –ej: CNUDM: captura sospitosos de pirateria), les eventuais conseqüències de la qual danyoses poden causar perjudicis considerables a tercers. Generalment, dutes a terme per particulars (activitats comercials/industrials). IDEA: perillositat ha de portar aparellada garantia extraordinària que assegure reparació danys per riscos:

- Activitats espacials, ús d'energia nuclear, transport massiu hidrocarburs. Es considera que els Estats que autoritzen o controlen, han d'assumir compromís de reparar els perjudicis resultants.
- ▶ Perfils jurídics: (i) respon a un efecte de mera causalitat material; (ii) caràcter absolut – exclusió causes exoneració-; (iii) mal ha de tindre caràcter transfronterer (Estats i *global commons*); (iv) fonament en el simple establiment d'una garantia jurídica de reparació.

B. Recepció en el Dret Internacional i labors de codificació

- ▶ ¿Es té en compte aquest tipus de responsabilitat? Existeix una convicció sobre la seua obligatorietat, a pesar que els Estats afirmen que es tracta d'actuacions voluntàries.
 - Jurisprudència: Assumpte Fosa Trail 1941.
 - Pràctica diplomàtica: Pesquer Japonés Lucky Dragon 1954.
- ▶ Convenis: tractats activitats nuclears/transport marítim, però es consideren sotmesos a un règim especial de responsabilitat civil particular. La excepció: responsabilitat internacional per objectes espacials 29/3/1972.
- ▶ La doctrina: no ho considera part del DI General sinó que ha d'estar previst en el règim convencional específic.

- ▶ És un dels temes més complexos de l'agenda CDI, sense contorns jurídics precisos en pla terminològic o jurídic.
- Inici 1978: Qüestió complexa i d'important dimensió desenvolupe progressiu. Objecions països desenvolupats.
- Concreció del treball en anàlisi de la responsabilitat per danys transfronterers resultants d'activitats perilloses:
- 1997: Relator Especial RAO: “responsabilitat internacional per les conseqüències perjudicials d'actes no prohibits pel DIGUES (prevenció de danys transfronterers causats per activitats perilloses”.
- Posteriorment: Definició regles primàries sobre prevenció dany transfronterer resultant d'activitats perilloses, posteriorment examen eventual responsabilitat.
- 2001: Projecte CDI Prevenció del mal transfronterer resultant d'activitats perilloses.
 - Activitats no prohibides en DI en territori d'un Estat o sota la seua jurisdicció o control, i que comporten un risc de causar un mal transfronterer sensible.
 - Èmfasi en la idea de prevenció: Adoptar mesures necessàries per a previndre o minimitzar risc, basat en la idea de diligència deguda i deure adopció mesures necessàries (legislatives, administratives, i unes altres).

- Mecànica: exigència autorització prèvia de l'Estat sota jurisdicció o control vagen a realitzar-se les activitats, amb prèvia avaluació efectes sobre persones, béns i medi ambient, i obligació E° d'origen d'informació prèvia als altres E° que puguin resultar afectats. Aquells I° interessats podran cooperar i consultar-se en adopció i aplicació mitjaner preventives basades en solucions equitatives però, mancant acord, l'E° origen podrà continuar sota la seua pròpia responsabilitat.
- Projecte regressiu i conservador:
- No recull principi de precaució.
- No recull principi “qui contamina paga”
- Redueix àmbit d'aplicació a danys físics que tinguen caràcter transfronterer, per afectar el territori o a altres llocs sota jurisdicció o control altres Estats.
- Actualment: CDI treballs responsabilitat i compensació de pèrdues per danys resultants d'activitats perilloses. 2006: Aprovació Projecte principis sobre l'assignació de la pèrdua en cas de mal transfronterer resultant d'activitats perilloses.

